

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка

СОФІЯ РУСОВА ПРО ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито роль трудового виховання дошкільників в педагогічній концепції С. Русової. Проаналізовано педагогічні праці вченої, в яких викладені теоретичні основи трудового виховання дітей дошкільного віку, продемонстровано можливість використання їх провідних ідей в сучасних умовах.

Ключові слова: дошкільне виховання, трудове виховання, трудове навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Складні соціально-економічні умови в Україні, пов'язані зі зниженням рівня виробництва і руйнуванням усталених економічних залежностей, активізують проблему трудової підготовки підростаючого покоління і потребують якісних змін в освітянському просторі. Тому одним з головних завдань сучасної системи трудового виховання молоді є оновлення її змісту, форм і методів; піднесення пріоритету трудового фактору в становленні особистості.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. До аналізу різноманітних аспектів педагогічної спадщини С.Ф. Русової зверталися І.В. Зайченко, Є.І. Коваленко, З.І. Нагачевська, І.М. Пінчук, О.В. Проскура, О.В. Сухомлинська та ін.

Вагомий внесок у розробку проблем трудового виховання зробили класики прогресивної західної педагогіки Я.А. Коменський, Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Ф. Фребель, Дж. Локк. Їх ідеї були розвинуті відомими вітчизняними педагогами О.В. Духновичем, К.Д. Ушинським, С.Ф. Русовою, А.С. Макаренком, В.О. Сухомлинським.

Метою даної статті є висвітлення поглядів на трудове виховання дошкільників С.Ф. Русової – видатної української просвітительки, класика вітчизняного дошкільного виховання.

Виклад основного матеріалу. Дошкільний вік як початковий етап формування особистості, характеризується стрімкими темпами фізичного і психічного розвитку дитини. Саме в цей віковий період починають формуватися особистісні якості і властивості, розвивається довільна поведінка, засвоюються моральні норми поведінки, закладаються основи характеру людини. Провідним фактором розвитку особистості є праця, тому С.Ф. Русова у низці своїх педагогічних творів «Нові методи дошкільного виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Нова школа», «Дошкільне виховання», «Ідейні підвалини школи» приділяла значну увагу питанням трудового виховання дітей дошкільного віку. Розкриваючи великі виховні можливості праці, вона зазначала: «Педагоги давно зрозуміли, що праця – це значний чинник для виховання і твердої волі, і творчої уяви, і спритних, на все здатних м'язів руки. Вони давно помітили, як добре праця впливає на нервову рівновагу дитини, як вона зміцнює її судження і піднімає пошану до себе, Руссо не даремно казав, що тільки та особа може бути незалежною, яка вміє працювати [1, с. 216].

Започатковувати різні види трудової діяльності з метою всебічного розвитку особистості, необхідно вже у дитячому садочку, – вважала Софія Федорівна, обґрунтовуючи свою точку зору даними вікової психології та фізіології. «Діти нудяться без деякої праці, без заняття, і коли вони досить нагналися, втомилися від своїх рухів, тоді їх вабить посидіти коло якої-небудь праці, витворити щось своє, у праці вилити своє переживання, або виліпити одного із своїх коханчиків – зайчика, мишку, kota, або вирізати з паперу кілька гринджолят і зробити сніжну гору» [1, с. 216].

Така праця, на думку С.Ф. Русової, приносить велике задоволення дітям, формує їх естетичні смаки, розвиває емпатійні почуття, виховує наполегливість, працелюбство, відповідальність, привчає до самостійності. Не

менш важливим вважала Софія Федорівна формування у дошкільників трудових умінь і навичок, звички до систематичної праці, що є актуальним у контексті подальшого трудового становлення особистості.

Розкриваючи велику педагогічну цінність трудової діяльності дошкільників, вчена разом з тим наголошувала, що ця праця буде здійснювати позитивний вплив на особистість лише за умови її правильної організації. Зокрема, у творі «Теорія і практика дошкільного виховання» С.Ф. Русова зазначала: «Все залежить від того, як ми організуємо саму працю дітей: насамперед треба, щоб вона була для них цікавою, викликала і своїм процесом і призначенням цікавість; треба, щоб матеріал був цілком по силі дітей, також як і самі знаряддя; треба, щоб вона не була одноманітною, ані механічною, а навпаки, проводилась би дитячою творчою думкою, тільки з деякою нашою технічною допомогою; не треба, щоб вона затягалася на довгий час або втомлювала дитину. В таких умовах праця справді буде приємна дитині, буде розвивати її творчі сили» [1, с. 217]. Слід зазначити, що сформульована С.Ф. Русовою система педагогічних вимог до організації дитячої праці є актуальною і для сучасних дошкільних закладів, у яких помітне місце відводиться різноманітній трудовій діяльності дітей дошкільного віку.

Цінним внеском відомого педагога у розробку проблем трудового виховання, є визначення змісту трудової підготовки дошкільників. У своєму творі «Нові методи дошкільного виховання» С.Ф. Русова виділила основні види праці дітей дошкільного віку – вирізування з паперу, ліплення, малювання, розфарбовування, вишивання, плетіння, самообслуговування, збирання природних матеріалів, посильний догляд за рослинами та тваринами. Окресливши широке коло різноманітних видів дитячої праці, Софія Федорівна класифікувала їх, виходячи із функціонального призначення, за напрямками: «Ручна праця може бути або загальнокорисною – витирати меблі, замітати, чистити яку-небудь річ, плекати рослини, вишивати грубими гачками по картону, в'язати дерев'яними спицями, або може бути естетично-декоративна, ілюстративна, психологічна» [2, с. 168].

Аналіз змістового компоненту трудової діяльності дошкільників, запропонованого С.Ф. Русовою, свідчить, що основними критеріями його відбору є доступність, різноманітність, посильність, цікавість, творчий характер.

У методичному відношенні цінним у доробку вченої-педагога є розкриття педагогічних можливостей різних видів трудової діяльності дошкільників. Так, наприклад, характеризуючи образотворчу діяльність дітей, С.Ф. Русова зазначала: «З окремих праць має велике значення дитячий малюнок. Він має значення як показчик, бо виявляє психологію дитини, силу та правдивість тих вражень, що дитина придбала. Є ще друге значення малюнка – мистецьке, естетичне – та насолода, що він дає при доброму навчанні, особливо малюнок фарбами. Ліплення так само, як і малюнок, служить для тієї самої мети. Починаючи з вільного ліплення найпростіших речей, а потім складніших, треба використовувати її як для ілюстрації цілого репертуару оповідань, пісень, віршів, так і для передачі різних предметів. Ліплення добре розвиває уяву, допомагає малюванню. Матеріалом для ліплення може бути пісок, глина, пластилін, розмочений папір» [2, с. 168].

Зіставлення матеріалів для ліплення, пропонує Софією Федорівною, із тими, з якими працюють теперішні діти, показує, що більшість з них знайшли втілення в сучасних програмах ДНЗ.

Іншим аспектом, на який потрібно звернути увагу, це рекомендації С.Ф. Русової стосовно використання виготовлених дошкільниками виробів у якості ілюстрації до оповідань чи віршів. Фактично, мова йде про реалізацію міжпредметних зв'язків у навчально-пізнавальній діяльності дошкільників, і навіть, про проведення інтегрованих занять (ручна праця – розвиток мовлення), які є одним із перспективних, інноваційних напрямів роботи сучасних ДНЗ.

Характеризуючи такий вид трудової діяльності дошкільників як вирізування з паперу (в сучасних програмах – виготовлення витинанок), Софія Федорівна вказувала, що така робота може бути як індивідуальною, так і колективною. Зокрема, у своєму творі «Нові методи дошкільного виховання»

вона зазначала: «Діти також люблять вирізати різні забавки (Різдвяну ялинку). Вирізані забавки можна склеювати й так складати цілі малюнки. Ця праця може бути індивідуально-ілюстративною й спільною для цілої групи» [2, с. 168]. Слід зазначити, що в інноваційних підходах до вивчення галузі «Технології» така колективна діяльність усіх учасників має назву «Метод проектів».

Використання проектних технологій ґрунтується на ідеї спрямованості навчально-пізнавальної діяльності учасників проекту на результат, який можна отримати завдяки вирішенню тієї чи іншої теоретично або практично значущої проблеми.

Проектна діяльність сприяє формуванню творчо спрямованої особистості в умовах збереження емоційного і фізичного здоров'я і повинна відповідати наступним критеріям:

- орієнтація на інтереси вихованців, а також актуальні проблеми;
- проведення самостійного дослідження;
- інтегративність (інтеграція знань з різних галузей);
- партнерська роль вихователя.

Варто зауважити, що в сучасних ДНЗ з елементами проектної діяльності старші дошкільники знайомляться в процесі спільної творчої роботи з вихователем та батьками. Так, наприклад, виконуючи проекти народознавчого спрямування «Українська народна лялька», «Обереги в житті українців», «Дизайн хатнього інтер'єру», «Український декоративний посуд», «Українські народні художні промисли», «Традиції українських народних ремесел», «Народне мистецтво в побуті», «Відродження українського писанкарства», «Писанка мого регіону», «Символіка в українській вишивці», «Український народний рушник», «Національний одяг регіонів України», «Елементи традиційного українського вбрання» вихователі залучають на певних етапах виконання проекту до посильної діяльності старших дошкільників.

Плідні думки С.Ф. Русової стосовно групової організації дитячої праці можуть бути успішно використані також у роботі з молодшими школярами, забезпечуючи перспективність і наступність у трудовому вихованні.

Аналіз педагогічного доробку С.Ф. Русової свідчить про наявність у ньому цікавих думок щодо використання елементів інсценізації та драматизації у процесі трудової підготовки дітей. Такий вид діяльності Софія Федорівна рекомендувала використовувати у роботі зі старшими дошкільниками. Так, наприклад, вона зазначала: «Гарним застосуванням виробів, виготовлених у процесі ліплення та вирізування, може бути утворення лялькового театру або театру тіней. В цій праці беруть участь усі старші діти для утворення приємної розваги для малих дітей» [2, с. 168]. Необхідно зазначити, що в сучасних програмах дошкільних навчальних закладів значна увага приділяється такій діяльності. Зокрема, у базовій програмі розвитку дошкільника «Я у Світі» зазначається: «Бажано залучати дітей до посильної участі у виготовленні декорацій, костюмів, атрибутів театральної діяльності» [3, с. 207].

Театралізовану гру з успіхом можна використовувати на заняттях у ДНЗ та інтегрувати у спільну трудову діяльність дорослих і дітей. З цією метою доцільно організовувати різні види театру та ігри-драматизації. На думку С.Ф. Русової, ці види роботи стимулюють творчу активність дітей дошкільного віку і розвивають їх мислення та уяву. У педагогічній роботі важливо дотримуватися принципу цілісного підходу до театральної діяльності та розвитку в ній дитини. Театральна діяльність організаційно має пов'язуватися з усіма сторонами розвитку дошкільника – фізичним, пізнавальним, соціально-моральним, мовленнєвим, естетичним. Не менш важливим є її зв'язок із трудовим становленням особистості, – вважала Софія Федорівна. Тому потрібно інтегрувати в театральній діяльності різні види мистецтв – образотворче, музичне, літературне. Реалізація цілісного підходу сприяє різнобічному та гармонійному розвитку дошкільника в різноманітних видах діяльності (грі, малюванні, конструюванні, предметно-практичній діяльності).

Висновки. Таким чином, аналіз педагогічного доробку С.Ф. Русової свідчить про те, що в ньому значне місце відведено проблемі трудового виховання дітей дошкільного віку. Цінним внеском ученої-педагога є розробка змісту, форм та методів трудової діяльності дошкільників, визначення вимог до

організації дитячої праці, розкриття педагогічних можливостей різних видів праці як засобу всебічного розвитку особистості.

Література

1. Русова Софія. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Русова // Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 1 / За ред. Є.І. Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук. – К. : Либідь, 1997. – С. 171-257.
2. Русова Софія. Нові методи дошкільного виховання / С. Русова // Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 1 / За ред. Є.І. Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук. – К. : Либідь, 1997. – С. 162-171.
3. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч II. / Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В. [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. – Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. – 452 с.

Ogienko D.

SOFIA RUSOVA IS ABOUT LABOUR EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

In the article a role of labour education in S. Rusova's pedagogical looks system is exposed. Scientific's pedagogical labours are analysed, in which the theoretical bases of labour education of preschool children are expounded. The possibility of the use of their main ideas in modern terms is shown.

Key words: *labour education, labour training.*